

شناخت محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران
و کشورهای هم‌جوار
(جلد دوم)

نویسندگان:

غلام‌رضا ملکی

مسعود مصدق

حسن قاضی

سهیل محمد زهرایی

انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

۱۴۰۰

ملکی، غلامرضا، ۱۳۴۲	سرشناسه
شناخت محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار/ نویسندگان: غلامرضا ملکی، ابوالکریم ا	میان و نام بدایر
تهران: ارتش جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، انتشارات دافوس، ۱۳۹۹	مشخصات نشر
ج ۵	مشخصات ظاهری
نمونه: ۸۹-۶-۹۷۸-۶۲۲-۶۷۸-۰۰۹۱-۹-۱ ج ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۸-۰۰۹۲-۲-۲ ج ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۸-۰۰۹۵-۷-۰۲ ج ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۸-۰۰۹۶-۴-۵	شابک
فبا	وضعیت فهرست نویسی
ایران -- تقسیمات کشوری	موضوع
Iran -- Administrative and political divisions	موضوع
جغرافیای طبیعی -- ایران	موضوع
Physical geography -- Iran	موضوع
شهرها و شهرستان ها -- ایران -- آمار	موضوع
Cities and towns -- Iran -- Statistics	موضوع
ایران: ارتش دانشگاه فرماندهی و ستاد، انتشارات دافوس	شماره افزوده
Iran. Army. Command & Staff University. Dafoos Publisher	شماره افزوده
JS۷۴۴۲	رده بندی کنگره
۲۸۲/۳-۹۸۸	رده بندی دیویی

عنوان: شناخت محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار (جلد دوم)

نویسندگان: غلامرضا ملکی، مسعود مصدق - حسن قاضی - سهیل محمد زهرایی

ویراستار: وحید سجادی اصل

ناظر چاپ: سامان آزاد

طراح جلد: علیرضا قانع

صفحه‌آرایی: مهدی معین زاده

ناشر: انتشارات دافوس آجا

شمارگان: ۱۰۰۰

تعداد صفحه: ۳۸۶ ص

نوبت چاپ: چاپ اول

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰

چاپ و صحافی: مدیریت چاپ، انتشارات و فصلنامه دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

قیمت: ۷۵۰/۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، میدان پاستور، خیابان دانشگاه جنگ، دانشگاه فرماندهی و ستاد، انتشارات دافوس

تلفن: ۶۶۴۱۴۱۹۱ - ۰۲۱ - ۶۶۴۷۰۴۸۶ - ۰۲۱

مسئولیت صحت مطالب بر عهده مؤلفین می‌باشد.

کلیه حقوق برای دافوس آجا محفوظ است. (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.)

فهرست

۲۱	فصل یکم: اصول شناسایی محور
۲۲	مقدمه
۲۳	جغرافیای سرزمین در چارچوب طرح‌های مطالعاتی
۲۸	اصول و لوازم شناسایی محور
۳۹	تعاریف و اصطلاحات فنی
۵۵	فصل دوم: استان‌های غرب و جنوب غرب کشور
۵۶	استان ایلام
۵۶	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۵۷	تقسیمات کشوری استان
۵۷	ناهمواری‌های استان
۶۰	دهلیز بندی‌های استان ایلام
۶۱	شکله‌بندی آب‌های استان ایلام
۶۷	مخاطرات طبیعی استان
۶۹	مسائل زیست‌محیطی استان
۷۱	جغرافیای انسانی
۸۰	وضعیت اقتصادی استان
۸۰	منابع طبیعی استان
۸۰	جمعیت استان
۸۱	وضعیت فرهنگی استان
۸۶	وضعیت تاریخی استان
۸۸	وضعیت اقتصادی استان
۹۰	استان خوزستان
۹۰	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۹۱	تقسیمات سیاسی استان
۹۱	ناریخچه مختصر استان
۹۲	جغرافیای طبیعی
۹۲	ناهمواری‌ها، ارتفاعات، دره‌ها و دهلیزها
۹۶	آب‌وهوای استان
۹۷	مشکلات و مسائل محیطی استان

۱۰۶	شیوه‌های زندگی در استان
۱۰۷	منابع آب استان
۱۰۷	جمعیت استان
۱۰۹	وضعیت فرهنگی استان
۱۱۱	فرهنگ تعاون و همیاری در استان
۱۱۱	وضعیت تاریخی استان
۱۱۴	مشاهیر و فرهیختگان استان
۱۱۵	وضعیت اقتصادی استان
۱۲۱	استان قم
۱۲۱	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۱۲۲	تقسیمات سیاسی استان
۱۲۲	ناربخه مختصر استان
۱۲۲	ناهمواری‌های استان
۱۲۵	مسائل و مشکلات محیطی استان
۱۲۷	مسائل زیست محیطی استان
۱۳۰	شیوه‌های زندگی در استان
۱۳۱	نصاویر ماهواره‌ای استان قم
۱۳۲	موقعیت جغرافیایی
۱۳۲	زمین شناسی استان قم
۱۳۳	ناهمواری‌های استان
۱۳۵	آب و هوای استان
۱۳۷	جمعیت استان
۱۳۹	فرهنگ عامه استان
۱۴۰	استان کردستان
۱۸۱	استان کرمانشاه
۱۸۱	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۱۸۲	تقسیمات سیاسی استان
۱۸۲	ناهمواری‌های استان
۱۸۹	محاطرات محیطی و آلودگی‌های زیست محیطی
۱۹۱	آلودگی‌های زیست محیطی
۱۹۲	جغرافیای انسانی استان

۱۹۳	شیوه‌های زندگی در استان
۱۹۹	جمعیت استان
۲۰۰	وضعیت فرهنگی استان
۲۰۷	وضعیت تاریخی استان
۲۱۱	وضعیت اقتصادی استان
۲۱۳	استان لرستان
۲۱۴	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۲۱۴	تقسیمات سیاسی استان
۲۱۴	ناهمواری‌های استان
۲۱۷	آب و هوای استان
۲۱۸	شبکه آب‌های استان
۲۱۹	مخاطرات طبیعی و آلودگی‌های زیست‌محیطی
۲۲۴	جمعیت استان
۲۲۵	شیوه‌های زندگی در استان
۲۲۸	استان مرکزی
۲۲۸	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۲۲۹	تقسیمات سیاسی استان
۲۳۰	نام‌گذاری استان
۲۳۰	پیشینه تاریخی استان
۲۳۲	ناهمواری‌های استان
۲۳۳	رودخانه‌ها
۲۳۳	حسمه‌ها
۲۳۳	دشت‌ها و بیابان‌ها
۲۳۳	دریاچه‌ها و تالاب‌ها
۲۳۷	مسائل زیست‌محیطی استان
۲۴۰	استان همدان
۲۴۰	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۲۴۱	تقسیمات سیاسی استان
۲۴۱	تاریخچه مختصر استان و شهر همدان
۲۴۲	جغرافیای استان
۲۴۳	ارتفاعات استان

۲۴۵		دشت‌های استان
۲۴۶		رودهای استان
۲۴۶		آب‌وهوای استان
۲۴۷		وضعیت اقتصادی استان
۲۴۹		مسائل زیست‌محیطی استان
۲۵۲		شیوه‌های رشد
۲۵۲		گمی در استان
۲۵۶		جمعیت استان
۲۵۶		وضعیت فرهنگی استان
۲۵۸		وضعیت اقتصادی استان
۲۶۰		وضعیت تاریخی استان
۲۶۳		فصل سوم: کشورهای ناحیه غرب و جنوب غرب کشور
۲۶۴		عراق
۲۶۴		تاریخچه پیدایش
۲۶۷		موقعیت جغرافیایی
۲۶۸		ویژگی‌های طبیعی
۲۸۲		مرزهای سیاسی
۲۸۴		جمعیت و ویژگی‌های قومی
۲۸۹		موقعیت ژئوپلیتیکی
۲۹۳		محدودیت‌های ژئوپلیتیکی
۲۹۶		سوریه
۲۹۶		ویژگی‌های جغرافیایی سوریه
۳۰۱		موقعیت‌های ژئوپلیتیکی سوریه
۳۰۵		ساختار قدرت سوریه
۳۰۷		اردن
۳۱۹		رژیم اشغال‌گر قدس (اسرائیل)
۳۲۲		ترکیه
۳۲۳		سابقه پیدایش
۳۲۵		موقعیت جغرافیایی
۳۲۸		ویژگی‌های طبیعی
۳۴۱		مناطق مهم جغرافیایی

خداوند جان جهان و جهان، نمود خداوند است

پیشگفتار

دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران که به اختصار «دافوس» خوانده می‌شود، در ایران به عنوان بالاترین مرجع دانشگاه‌های نظامی کشور با ارائه آموزش‌های تخصصی و با روش‌های عملی در مقاطع کارشناسی ارشد رشته مدیریت دفاعی و دکتری فرماندهی عملیات مشترک و مرکب منطبق بر قوانین و مقررات وزارت علوم و فناوری و با فلسفه وجودی خود، مبنی بر آموزش افسران ارشد نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه افسران ارشد ارتش، جهت تصدیق آن‌ها در مشاغل مبانی و عالی سازمان‌های نظامی کشور فعالیت‌های منسجمی را انجام داده و در این مسیر دارای تجربیات بسیار ارزشمندی نیز می‌باشد.

این دانشگاه به عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز عالی تحصیلات تکمیلی همواره نقش بی‌بدیلی در ارائه آموزش‌های تخصصی نظامی داشته که این اقدام به تربیت فرماندهان و مدیران متعهد و کارآمد مچر گردیده است. باید خاطرنشان کرد، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران از دیرباز در راستای مأموریت خطیر خویش همواره به عنوان رکن اصلی آموزش افسران ارشد آجا، سایر نیروهای مسلح و کشورهای دوست و هم‌پیمان، تمام همت و تلاش خود را به کار گرفته تا ضمن برافراشته نگه داشتن پرچم فروزان علم و دانش نظامی با بهره‌گیری از اندیشمندان و استادان پیشکسوت (که دوران دفاع مقدس را تجربه نموده‌اند) و استادان سازمانی خود، در کسب علم و دانش، اندیشه نظامی را گسترش داده و با ارائه آموزش‌های تخصصی و عملی، فرماندهانی، مدیر و مدبر، با تفکر عمیق نظامی تربیت نماید. کیفیت و انسجام آموزش در دافوس آجانه تنها تاکنون موجب تعلیم فرماندهانی بزرگ از جمله امیران شهیدی که دانش آموخته این دانشگاه بوده‌اند عبارت‌اند از سپهبد محمدولی قرنی، سرتیپ ایرج نصرت آزاد، سرتیپ ولی‌الله فلاحتی، سرهنگ حسن آشناسان، سرتیپ قاسم علی ظهیرنژاد، سرهنگ نورالدین مکی، سرتیپ اصغر حاتم‌ی و مسئولین و مقامات ارشد ارتش و بعضی از مقامات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که در دانشگاه فرماندهی و ستاد تحصیل نموده‌اند عبارت‌اند از: سرلشکر عبدالرحیم موسوی،

سرلشکر یدالله حسینی سعدی، سرلشکر عطاالله صالحی، سررتیب محمدحسین دادرش، دریادار حبیب‌الله سیاری، سردار حسین سلامی، سردار اسماعیل احمدی مقدم و سردار محمد سوداگر همچنین این دانشگاه امر آموزش موجب سرافرازی و افتدار نیروهای مسلح می‌باشد.

بدین ترتیب، دافوس آجا درواقع الگویی مناسب برای دانشگاه‌های مأموریت محور، به‌ویژه دانشگاه‌های نظامی در سطح منطقه و جهان محسوب می‌گردد الگویی که در گذشته و هم‌اکنون آثار و پیامدها و ثمرات ارزشمند آن کاملاً مشهود است. دانش‌آموختگان این دانشگاه نه تنها از پیشگامان عرصه دفاع از کبان و حدود و ثغور کشور در طول سال‌های دفاع مقدس بودند، بلکه در زمینه علم خوش درخشیده و اکنون این دانشگاه به‌عنوان مرجع علمی و دانش نظامی، پاسخگویی تمام نیازمندی‌های کشور در رابطه با مقابله با هرگونه تهدید منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای می‌باشد؛ بنابراین آموزش نظامی را می‌توان مقوله‌ای محوری دانست که به افتدار و امنیت کشور می‌انجامد. در چارچوب این معنا، دافوس آجا در مسیر تعالی و اصلاح نظام آموزشی خود هر ساله با سنجش و برآورد نیازهای آموزشی نیروهای مسلح، آجا و برآورد تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و سایر عوامل مؤثر در تدوین راهبرین و سرفصل‌های آموزشی بازنگری و بر اساس منطق و استدلال لازم نیست به توسعه متون و ترویج آن اقدامات لازم را پیش‌بینی می‌کند.

با توجه به آنچه بیان گردید، یکی از دروس این دانشگاه که از درجه بسیار بالایی نیز برخوردار است، تحت عنوان شناخت محیط داخلی و پیرامونی کشور ارائه و طی آن دانشجویان در قالب گروه‌های پژوهشی به اقصا نقاط کشور اعزام تا با حضور در محیط واقعی نسبت به شناخت عملی و برآوردهای استراتژیک از وضعیت‌های جغرافیایی، نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی کشور پهناورمان پرداخته تا تجربیات لازم را در این حوزه وسیع و گسترده کسب نمایند. بنابراین مینا و محور تهیه و تدوین این کتاب در حوزه مطالعات استراتژیک قرار دارد که با محوریت جغرافیا و تبیین روابط متقابل انسان و محیط انجام گردیده است. امروز برآوردهای استراتژیک به مسائلی اطلاق می‌شود که اهمیت حیاتی و بنیادین دارد به‌طوری‌که بی‌توجهی به آن حیات اجتماعی ملت‌ها را در معرض خطر قرار می‌دهد. این در حالی است که می‌دانیم نگرش علمی به مطالعات و برآوردهای استراتژیک به شکل امروز آن حداکثر به فاصله میان دو جنگ جهانی

ناز می گردد. این رهیافت که در مراحل اولیه خود تنها به برآورد قدرت نظامی محدود بود، امروز به بررسی، شناسایی و تجزیه و تحلیل محیط داخلی و خارجی هر ساختار سیاسی اختصاص یافته تا در روند خود اهداف ملی را نیز تأمین نماید. در این میان ایران به عنوان کشوری با پیشینه بسیار طولانی که به رغم فراز و نشیب های فراوان، همواره به شیوه های گوناگون موجودیت خود را حفظ نموده است، همچنان با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی خود با بحران های زیادی روبرو می باشد. محوم های بی دریبی به ایران در سراسر حیات سیاسی خود، درگیری در بیشتر رویدادهای مهم جهانی، درگیری در هر دو جنگ جهانی به رغم اعلام بی طرفی، درگیر شدن در طولانی ترین جنگ معاصر و حضور نیروهای نظامی قدرت های جهان در محیط پیرامونی از پیامدهای این موقعیت است. مجموعه این عوامل، تعدد همسایگان و وجود انواع تهدیدات منطقه ای و فرامطقه ای بر ضرورت شناسایی و برآورد استراتژیک محیط داخلی و پیرامونی کشور جمهوری اسلامی ایران افزوده و بعد از انقلاب اسلامی و تحت تأثیر تحولات جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، دشمنی و حضور قوای نظامی کشورهای فاشیست جهان از جمله آمریکا، چرخشی اساسی را در مطالعات استراتژیکی به وجود آورده است؛ یعنی شکل گیری بیان های مطالعات و برآورد استراتژیک محیط داخلی و پیرامونی امروز از گذشته از درجه اهمیت و ضرورت بیشتری برخوردار است.

بدین ترتیب در این مجموعه پنج جلدی که هر مجلد دربرگیرنده سه فصل شامل مبانی شناسایی محور، شناخت ویژگی های محیطی (سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی) و فصل سوم مشتمل بر شناسایی ویژگی های محیطی کشورهای پیرامونی جمهوری اسلامی ایران می باشد. از این رو تلاش گردیده است، علاوه بر آشنایی با مبانی دانش محورشناسی تا حدود زیادی به ظرفیت های جغرافیایی، نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف کشور و مناطق پیرامونی و نواحی مرزی کشورهای هم جوار پرداخته شود. شایان ذکر است تهیه و تدوین این مجموعه در اجرای سیاست ها و اهداف آموزشی و پژوهشی دانشگاه مبنی بر تولید و مستندسازی کتب آموزشی و کمک آموزشی تدوین گردیده است باشد تا از این طریق، گوشه ای از نیازمندی های آموزشی و پژوهشی استادان و دانشجویان فرهیخته دانشگاه و سایر علاقه مندان به

مطالعات حوزه ایران‌شناسی تأمین گردد. در این راستا علاوه بر استفاده از درس آموخته‌های حاصله از تدریس این درس که توسط استادان دافوس طی سالیان متمادی حاصل گردیده و به انباشته دانش مورد نیاز در این خصوص منجر گردیده است، از کتب و نشریات معتبر مرتبط با موضوع و همچنین نقطه نظرات متخصصان نظامی، دانش‌آموختگان رشته مدیریت استراتژیک و اندیشمندان عرصه جغرافیا، اقتصاد و فرهنگ نیز استفاده شده است؛ که بر خود لازم می‌دانیم از کلیه استادان و فرهیختگانی که ما را در این مسیر یاری نمودند، تشکر و قدردانی نماییم.

بدیهی است، در این راستا مؤلفین از حمایت‌های بی‌دریغ فرماندهی محترم دانشگاه، **امیر سرتیپ دکتر حسین ولی‌وند زمانی** برخوردار بوده که مراتب قدردانی خود را بدین وسیله به حضور این فرمانده فرهیخته که همواره از حامیان علم و دانش است، اعلام می‌داریم.

در خاتمه ضروری است تأکید گردد، با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی طبیعی و انسانی متنوع کشور پهناور ایران، تنوع فومی و مذهبی، جمعیت نامتجانس، موقعیت خاص گذرگاهی و تهدیدات نظامی منطقه‌ای و فراسطحه‌ای و ویژگی‌های اقتصاد سیاسی ایران، تعدد همسایگان و داشتن مرزهای طولانی خاکی و آبی و ... این مجموعه در چاپ اول خود با کاستی‌های همراه است، لذا از کلیه اندیشمندان، استادان و دانشجویان گرامی درخواست می‌گردد، به منظور غنای علمی این اثر هرگونه نارسایی محتوایی و شکلی را به مدیریت چاپ و انتشارات دافوس آجا اطلاع‌رسانی نمایند. از مساعدت و یاری شما عزیزان نهایت امتنان و تشکر را داریم.

والله‌الحمد

مؤلفین اردیبهشت سال ۱۳۹۹